



ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการตรวจสอบธนาคารพาณิชย์

การตรวจสอบธนาคารพาณิชย์ (Bank Examination) เป็นมาตรการหนึ่งซึ่งรัฐบาลของประเทศต่าง ๆ รวมทั้งประเทศไทยใช้ในการควบคุมธุรกิจการธนาคารพาณิชย์ ประเทศที่มีการควบคุมธนาคารพาณิชย์อย่างจริงจังเป็นประเทศแรก โดยให้เจ้าหน้าที่ของรัฐ และมีกฎหมายเป็นเครื่องมือ ได้แก่ สหรัฐอเมริกา ทั้งนี้เนื่องจากวิกฤติการณ์ทางการเงิน และความล้มเหลวของระบบธนาคารพาณิชย์แบบธนาคารเดี่ยว (Unit Banking) ในปี พ.ศ. 2473¹ หลังจากนั้นสหรัฐอเมริกาได้พยายามคิดค้นวิธีการควบคุมและตรวจสอบธนาคารพาณิชย์ รวมทั้งออกกฎหมาย กำหนดแนวทางและเงื่อนไขในการปฏิบัติของธนาคารพาณิชย์ให้รัดกุมยิ่งขึ้นจนงวดตลอดมา

สำหรับประเทศไทย หน้าที่ในการควบคุมธนาคารพาณิชย์ซึ่งรวมทั้งการตรวจสอบธนาคารพาณิชย์ กระทำโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ โดยกระทรวงการคลังมอบอำนาจให้ธนาคารแห่งประเทศไทย ในฐานะธนาคารกลางของประเทศเป็นผู้ดำเนินการ การควบคุมและตรวจสอบดังกล่าวอยู่ภายใต้บทบัญญัติของกฎหมายซึ่งรัฐบาลได้ตราไว้เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการควบคุมธนาคารพาณิชย์

กฎหมายที่รัฐบาลได้ตราไว้เพื่อใช้ในการควบคุมธนาคารพาณิชย์ปัจจุบันได้แก่ พระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505 ซึ่งได้ประกาศใช้เมื่อวันที่ 30 เมษายน

¹ ประยูร จินดาประสิทธิ์, การธนาคารพาณิชย์ : การดำเนินงานและการบัญชี, พิมพ์ครั้งที่ 2. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรสมัย, 2514), หน้า 37.

พ.ศ. 2505

วัตถุประสงค์ของพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505

พระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505 ได้ตราขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้

- 1) เพื่อคุ้มครองผู้ฝากเงินที่ฝากเงินไว้กับธนาคารพาณิชย์
- 2) เพื่อให้มีระบบการธนาคารพาณิชย์ที่ก้าวหน้า โดยมีรากฐานมั่นคง และอำนวยความสะดวกทางด้านการเงินและธุรกิจการค้าให้ดำเนินไปอย่างมีระเบียบ และส่งเสริมการค้าและพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ
- 3) เพื่อให้รัฐบาลมีเครื่องมือในการรักษาเสถียรภาพทางการเงิน

นโยบายของการควบคุมกิจการธนาคารพาณิชย์

จากวัตถุประสงค์ที่กล่าวข้างต้น ธนาคารแห่งประเทศไทย จึงได้กำหนดนโยบายในการใช้อำนาจตามพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505 เพื่อควบคุมกิจการธนาคารพาณิชย์ ดังนี้

- 1) ควบคุมการขยายตัวของธนาคารหรือส่งเสริมให้มีธนาคารเพียงพอกับความต้องการ ด้วยการใช้อำนาจในการพิจารณาอนุญาต และกำหนดเงื่อนไขในการประกอบกิจการธนาคารและสาขา การยอมให้มีธนาคารเปิดดำเนินงานมากจนเกินกว่าระดับที่เหมาะสมนั้น ย่อมก่อให้เกิดการแข่งขันในทางที่ไม่สมควร ทั้งจะเป็นผลร้ายต่อฐานะกิจการของธนาคารพาณิชย์ในระหว่างกันเองด้วย แต่ถ้าหากปล่อยให้ธนาคารพาณิชย์มีจำนวนน้อยเกินไป ก็ย่อมก่อให้เกิดการผูกขาดในทางธุรกิจ อันไม่เป็นผลดีต่อประชาชนทั่วไป การรักษาระดับจำนวนธนาคารที่เหมาะสมนี้ จำต้องพิจารณาอย่างรอบคอบถึงขอบเขตการขยายตัวของจำนวนธนาคารและสาขา กับความเติบโตของธุรกิจและสังคมประกอบกันไป

2) ความคุมการดำเนินงานของธนาคารพาณิชย์ให้อยู่ในขอบเขตของกฎหมายและระเบียบแบบแผนอันเป็นประเพณีการปฏิบัติที่ดี เพื่อให้ธนาคารพาณิชย์ดำเนินงานด้วยความปลอดภัยแก่ผู้ฝากเงินและมีฐานะการเงินมั่นคง ซึ่งในการนี้ธนาคารแห่งประเทศไทยใช้อำนาจในการกำหนดอัตราส่วนต่าง ๆ เช่น อัตราเงินสดสำรองและเงินกองทุนต่อสินทรัพย์เสี่ยง เป็นต้น เพื่อกำหนดขอบเขตการดำเนินงานและการขยายเครดิตของธนาคารพาณิชย์ให้เหมาะสม มีการส่งเจ้าหน้าที่ไปตรวจสอบเพื่อควบคุมดูแลการปฏิบัติตามกฎหมายและระเบียบข้อบังคับ รวมทั้งตรวจสอบการกระทำในทางที่ไม่สมควรอื่น ๆ เพื่อให้สามารถสั่งการแก้ไขได้ทันที่

3) ช่วยเหลือและส่งเสริมธนาคารพาณิชย์ในทุก ๆ ทางที่สมควรด้วยการให้คำแนะนำชี้แนวทางปฏิบัติงาน แจงรายงานผลการตรวจสอบพร้อมทั้งข้อเสนอแนะ และส่งข้อมูลอันเป็นประโยชน์แก่ธนาคารพาณิชย์ เป็นต้น ในทางการกำหนดนโยบายและการแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับธนาคารพาณิชย์ ธนาคารแห่งประเทศไทยก็ได้จัดให้มีการหารือร่วมกับธนาคารพาณิชย์อยู่เสมอ ๆ

มาตรการในการควบคุมธนาคารพาณิชย์

อาศัยข้อกำหนดของพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505 ธนาคารแห่งประเทศไทย ได้จัดวางมาตรการต่าง ๆ เพื่อให้ในการควบคุมธุรกิจธนาคารพาณิชย์ ได้แก่ ควบคุมการจัดตั้งธนาคารพาณิชย์และการเปิดสาขา การดำรงเงินกองทุนของธนาคาร การดำรงเงินสดสำรอง การกำหนดอัตราดอกเบี้ย การควบคุมการให้กู้ยืมและเครดิต การให้ยื่นรายงาน การเข้าควบคุมกิจการ การลงโทษ และอื่น ๆ เป็นต้น และมาตรการการควบคุมที่สำคัญคือการตรวจสอบธนาคารพาณิชย์

ความหมายของการตรวจสอบธนาคารพาณิชย์

ในกระบวนการวิธีการควบคุมธนาคารพาณิชย์ต่าง ๆ นั้น การเข้าตรวจสอบกิจการและสินทรัพย์ ณ ที่ทำการของธนาคารพาณิชย์ขณะใดขณะหนึ่ง (Spot Examination)

จัดว่าเป็นการควบคุมที่มีความสำคัญและได้ผลมากที่สุด ทั้งนี้เพราะ เป็นการเข้าไปสอบ
 ยืนยันข้อเท็จจริงเกี่ยวกับธุรกิจของธนาคารพาณิชย์ ตลอดจนประเมินราคาและคุณค่าของ
 สินทรัพย์และการจัดการ โดยใกล้ชิด

อาศัยอำนาจตามมาตรา 24 แห่งพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ.
 2505 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังได้มอบหมายอำนาจให้ธนาคารแห่งประเทศไทย
 แต่งตั้งพนักงานของธนาคาร เป็นผู้ตรวจการธนาคารพาณิชย์ เพื่อให้มีหน้าที่รับผิดชอบใน
 การตรวจสอบธนาคารพาณิชย์ และรายงานกิจการและสินทรัพย์ของธนาคารพาณิชย์ต่อ
 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง และผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย

ดังนั้น ความหมายของคำว่า "การตรวจสอบธนาคารพาณิชย์" (Bank
 Examination or Inspection) ก็คือ การตรวจสอบเพื่อค้นหาความจริงของ
 ผู้ตรวจการธนาคารพาณิชย์เพื่อจะได้ทราบฐานะทางการเงินของแต่ละธนาคาร การ
 ปฏิบัติตามกฎหมายและข้อบังคับ และโฉมหน้าในการดำเนินงานในอนาคต ทั้งนี้เพื่อจะ
 ได้รายงานต่อธนาคารแห่งประเทศไทยเพื่อกำหนดการสั่งการต่อไป

การตรวจสอบธนาคารพาณิชย์จึงเป็นขบวนการในการตรวจสอบบัญชี
 เอกสาร และการดำเนินงานของธนาคารพาณิชย์ อันเป็นเครื่องมือสำคัญของธนาคาร
 แห่งประเทศไทยในการควบคุมธนาคารพาณิชย์ เพราะการตรวจสอบจะทำให้ทราบถึง
 ฐานะและการดำเนินงานของธนาคารพาณิชย์โดยถี่ถ้วน นอกเหนือจากการควบคุมโดย
 พิจารณาจากรายงานต่างๆที่กำหนดให้ธนาคารพาณิชย์จัดทำและส่งมายังธนาคารแห่ง
 ประเทศไทยตามปกติ การพิจารณาสั่งการให้ธนาคารพาณิชย์ดำเนินการปรับปรุง แก้ไข
 และดำเนินการขั้นใด ตลอดจนการวางนโยบายในการควบคุมสถาบันการเงินโดย
 กระทรวงการคลังก็อาศัยเหตุผลและข้อเท็จจริงที่ได้จากการตรวจสอบเป็นแนวทาง

วัตถุประสงค์ของการตรวจสอบธนาคารพาณิชย์

เจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505 ที่ให้มีการตรวจสอบธนาคารพาณิชย์ก็เพื่อวัตถุประสงค์ต่อไปนี้

1) เพื่อสำรวจและค้นหาความจริงในการดำเนินงานและสินทรัพย์ของธนาคารพาณิชย์

2) เพื่อที่จะได้ทราบฐานะการเงินของธนาคารพาณิชย์แต่ละธนาคารว่าอยู่ในสภาพที่มั่นคง ปลอดภัย และให้ความคุ้มครองผู้ฝากเงินและเจ้าหนี้ได้เพียงพอหรือไม่

3) เพื่อที่จะควบคุมดูแลการปฏิบัติงานของธนาคารพาณิชย์ให้เป็นไปตามบทบัญญัติของกฎหมาย ระเบียบข้อบังคับ และหลักการธนาคารพาณิชย์ที่พึงปฏิบัติ

4) เพื่อทราบโฉมหน้าการดำเนินงานในอนาคตของธนาคารพาณิชย์แห่งนั้น

ประโยชน์ของการตรวจสอบธนาคารพาณิชย์

ผลของการตรวจสอบก่อให้เกิดประโยชน์หลายด้าน ดังนี้

1) เจ้าหน้าที่ควบคุมธนาคารสามารถออกคำสั่งหรือคำแนะนำ หรือกำหนดมาตรการอื่น ๆ กับธนาคารพาณิชย์ เพื่อให้มีการบริหารงานที่รอบคอบเหมาะสมและถูกต้อง และสามารถวางนโยบายในการควบคุมธนาคารพาณิชย์แต่ละธนาคารและทั้งระบบได้ในระยะเวลาต่อไป เพื่อความมั่นคงและปลอดภัยของระบบการธนาคาร

2) ให้ความคุ้มครองประโยชน์ของผู้ฝากเงิน เจ้าหนี้อื่น ตลอดจนประชาชนทั่วไปที่เกี่ยวข้องอยู่กับธนาคารทั้งโดยตรงและทางอ้อม และได้รับประโยชน์จากระบบการธนาคารที่มั่นคงและปลอดภัย อันเป็นรากฐานสำคัญทางเศรษฐกิจของประเทศ

3) กรรมการและพนักงานของธนาคารสามารถทราบฐานะและการดำเนินงานในด้านต่าง ๆ ของธนาคารในทัศนะของเจ้าหน้าที่รัฐบาล อันเป็นประโยชน์ในการวางนโยบายและปรับปรุงแก้ไขการปฏิบัติงานให้เหมาะสมและมีประสิทธิภาพขึ้น

4) ผู้ถือหุ้นจะได้รับประโยชน์จากระบบการธนาคารที่มีความมั่นคงและปลอดภัย ทำให้มีความมั่นใจในการลงทุน และได้รับผลตอบแทนในอัตราที่เหมาะสม

5) สามารถระงับยับยั้งการดำเนินงานธนาคารในลักษณะที่ไม่เหมาะสม และระงับการแข่งขันระหว่างธนาคารในทางที่ไม่ชอบ และช่วยให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยในระบบการธนาคารพาณิชย์

6) เป็นแนวทางสำหรับรัฐบาลในการออกหรือแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมาย ประกาศ หรือข้อบังคับ หรือการวางนโยบาย เพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจและการเงินของประเทศ หรือเพื่อประโยชน์ในทางการควบคุมธนาคารพาณิชย์ในภาวะที่เหมาะสม

7) ทำให้ทราบทัศนคติและนโยบายของนายธนาคารต่าง ๆ ที่มีต่อภาวะเศรษฐกิจของประเทศ เมื่อมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในโอกาสอันควร ระหว่างผู้บริหารธนาคารแห่งประเทศไทยกับผู้บริหารธนาคารพาณิชย์ ก็จะกระตุ้นให้เกิดความร่วมมือกันในการสร้างสรรค์ความเจริญรุ่งเรือง ทางเศรษฐกิจของประเทศในทุกด้าน

ความแตกต่างระหว่าง "การตรวจสอบธนาคารพาณิชย์" กับ "การสอบบัญชีธนาคารพาณิชย์"

ในคำถ้อยคำ คำว่า "การตรวจสอบธนาคารพาณิชย์" (Bank Examination) อาจคล้ายคลึงกับคำว่า "การสอบบัญชีธนาคารพาณิชย์" (Bank Audit) แต่ในทางปฏิบัติแล้ว มีข้อแตกต่างที่สำคัญดังนี้

1) การสอบบัญชีธนาคารพาณิชย์ กระทำโดยผู้สอบบัญชีซึ่งโดยปกติได้รับการแต่งตั้งโดยผู้ถือหุ้นของธนาคารพาณิชย์แห่งนั้นในลักษณะเดียวกับบริษัทจำกัดทั่วไป (บางกรณีศาลเป็นผู้แต่งตั้งผู้สอบบัญชี) เพราะธนาคารพาณิชย์ตั้งขึ้นในรูปของบริษัทจำกัด ตามความในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ แต่การตรวจสอบธนาคารพาณิชย์กระทำโดยผู้ตรวจการธนาคารพาณิชย์ ซึ่งได้รับการแต่งตั้งโดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังหรือธนาคารแห่งประเทศไทย ตามที่ได้รับมอบหมายจากรัฐมนตรี ตามความในพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505 ดังนั้น ผู้สอบบัญชีธนาคารพาณิชย์จึงมีลักษณะเป็นผู้แทนของผู้ถือหุ้น แต่ผู้ตรวจการธนาคารพาณิชย์มีลักษณะเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐบาล

2) ผู้สอบบัญชีในฐานะผู้แทนของผู้ถือหุ้น จึงมีวัตถุประสงค์และความรับผิดชอบในการกระทำเพื่อประโยชน์ของผู้ถือหุ้นโดยส่วนรวมเป็นสำคัญ แม้ผู้สอบบัญชีธนาคารพาณิชย์

จะได้ตระหนักถึงความรับผิดชอบที่มีอยู่ต่อสาธารณชน แต่ประโยชน์ของผู้ถือหุ้นที่แท้จริงนั้น
 ขึ้นมาก็ยังมีความสำคัญอยู่มาก ส่วนผู้ตรวจการธนาคารพาณิชย์ได้รับการแต่งตั้งและมอบ
 หมายอำนาจจากรัฐบาล จึงมีความรับผิดชอบต่อประโยชน์ของสาธารณชนและวงการ
 ธนาคารส่วนรวมโดยตรง

3) การสอบบัญชีธนาคารพาณิชย์คำนึงถึงความถูกต้องแน่นอนและความสุจริตใน
 การปฏิบัติงานของพนักงานแต่ละคนด้วย ฉะนั้นในการปฏิบัติของผู้สอบบัญชีจะต้องตรวจสอบ
 รายการในบัญชี ใบสำคัญ เอกสารสัญญาต่าง ๆ ให้ถูกต้องโดยแน่แท้ เพื่อมิให้เกิดความ
 ผิดพลาดครว้ไหลอันนำมาซึ่งความเสียหายแก่ธนาคารพาณิชย์ได้ การปฏิบัติดังกล่าวต้องใช้
 เวลาและจำนวนพนักงานมากด้วยกัน แต่ทางด้านผู้ตรวจการธนาคารพาณิชย์มีวัตถุประสงค์
 ในการตรวจสอบเพื่อที่จะทราบฐานะและการดำเนินงานที่สำคัญอันอาจกระทบกระเทือน
 ถึงประโยชน์ของประชาชนและผู้ฝากเงิน และเพื่อที่จะทราบถึงการดำเนินการตามกฎหมาย
 และระเบียบข้อบังคับ อันมีผลต่อประโยชน์ของประชาชนและระบบเศรษฐกิจของประเทศ
 มิใช่มีวัตถุประสงค์เพื่อตรวจสอบความถูกต้องและความสุจริตของพนักงานโดยตรง ระยะเวลา
 ที่ใช้ปฏิบัติรวมถึงความละเอียดถี่ถ้วนในการตรวจสอบรายการบางอย่างที่น้อยความ
 สำคัญ จึงน้อยกว่าการปฏิบัติของผู้สอบบัญชีอยู่มาก

การแต่งตั้งผู้ตรวจการธนาคารพาณิชย์

005345

ตามที่กล่าวมาแล้วว่า มาตรา 24 แห่งพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์
 พ.ศ. 2505 ได้ให้อำนาจแก่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง ในการแต่งตั้งผู้ตรวจการ
 ธนาคารพาณิชย์ และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังได้มอบหมายอำนาจดังกล่าวให้แก่
 ธนาคารแห่งประเทศไทยเป็นผู้แต่งตั้งผู้ตรวจการธนาคารพาณิชย์

ในทางปฏิบัติ ธนาคารแห่งประเทศไทยจะทำการแต่งตั้งพนักงานของธนาคาร
 เป็นผู้ตรวจการธนาคารพาณิชย์ ตามอำนาจที่ได้รับมอบหมายจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวง
 การคลัง การประกาศแต่งตั้งผู้ตรวจการธนาคารพาณิชย์จะต้องประกาศในราชกิจจานุเบกษา

ทุกครั้งไป

คุณวุฒิและคุณสมบัติของผู้ตรวจการธนาคารพาณิชย์

โดยหลักการที่ยึดถือปฏิบัติมา ผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งเป็นผู้ตรวจการธนาคารพาณิชย์จะต้องมีวุฒิปริญญาตรีทางบัญชีหรือพาณิชย์ศาสตร์เป็นเบื้องต้น และจะต้องปฏิบัติงานในฐานะผู้ช่วยผู้ตรวจการธนาคารพาณิชย์มาแล้วอย่างน้อย 4 ปี ก็อาจได้รับการพิจารณาเลื่อนขึ้นเป็นผู้ตรวจการธนาคารพาณิชย์ และได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้ตรวจการธนาคารพาณิชย์ตามกฎหมาย และหลังจากนี้จะต้องมีความชำนาญอีกไม่ต่ำกว่า 5 ปี จึงจะได้รับพิจารณาให้เป็นหัวหน้าผู้ตรวจการธนาคารพาณิชย์ได้ อย่างไรก็ตามในทางปฏิบัติระยะเวลาที่ผู้ได้รับบรรจุจากปริญญาตรีจะเป็นหัวหน้าผู้ตรวจการธนาคารพาณิชย์ได้ มักจะต้องทำงานมาแล้วเกินกว่าระยะเวลาที่กล่าว

นอกจากวุฒิทางการศึกษาแล้ว เนื่องจากผู้ตรวจการธนาคารพาณิชย์และผู้ช่วยผู้ตรวจการธนาคารพาณิชย์ มีหน้าที่ตรวจสอบธนาคารพาณิชย์โดยตรง ซึ่งจะต้องติดต่อกับเจ้าหน้าที่ทั้งชั้นผู้ใหญ่และผู้น้อยของธนาคารพาณิชย์ต่าง ๆ อยู่เสมอ การติดต่อกับที่ได้รับผลดีจำเป็นจะต้องเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติที่ประจำตัว ก่อให้เกิดความเลื่อมใสและไว้วางใจได้ จึงจะได้รับความร่วมมือทำให้ปฏิบัติงานสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ดังนั้นการแต่งตั้งหัวหน้าผู้ตรวจการธนาคารพาณิชย์ ผู้ตรวจ และผู้ช่วยผู้ตรวจการธนาคารพาณิชย์ จึงต้องพิจารณาถึงความเหมาะสมในด้านอื่นประกอบด้วย เช่น มีบุคลิกลักษณะและอุปนิสัยติดต่อกับผู้อื่นได้ดี ความประพฤติสุภาพเรียบร้อย ซื่อสัตย์สุจริต และสามารถรักษาความลับของราชการได้ คุณสมบัติประการหลังถือว่าเป็นเรื่องสำคัญมาก เพราะมีเรื่องลับของธนาคารพาณิชย์ในงานที่ปฏิบัติและที่ผ่านมืออันควรปกปิดอยู่มาก

อำนาจ หน้าที่ และความรับผิดชอบของผู้ตรวจการธนาคารพาณิชย์

ในการปฏิบัติงานของผู้ตรวจการธนาคารพาณิชย์ ผู้ตรวจการธนาคารพาณิชย์ มีอำนาจตามมาตรา 35 แห่งพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505 ดังนี้

มาตรา 35 เพื่อประโยชน์แห่งมาตรา 24 และมาตรา 26 ให้ผู้ตรวจการธนาคารพาณิชย์และพนักงานเจ้าหน้าที่แล้วแต่กรณี มีอำนาจสั่งให้กรรมการพนักงานหรือลูกจ้างของธนาคารพาณิชย์มาให้อุบายคำ หรือแสดงสมุด บัญชี เอกสาร และหลักฐานอื่นอันเกี่ยวกับกิจการและสินทรัพย์ของธนาคารพาณิชย์ และให้มีอำนาจเขาตรวจกิจการและสินทรัพย์ของธนาคารพาณิชย์ในระหว่างเวลาทำงานตามปกติ

เพื่อให้เข้าใจบทบัญญัติมาตรา 35 แห่งพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505 ข้างต้น จึงขอยกบทบัญญัติมาตรา 24 และมาตรา 26 ที่อ้างถึงในมาตราดังกล่าวมาประกอบให้ชัดเจน ดังนี้

มาตรา 24 รัฐมนตรีมีอำนาจตั้งผู้ตรวจการธนาคารพาณิชย์เพื่อตรวจสอบและรายงานกิจการและสินทรัพย์ของธนาคารพาณิชย์ หรือจะมอบอำนาจให้ธนาคารแห่งประเทศไทยตั้งพนักงานของธนาคารแห่งประเทศไทยเป็นผู้ตรวจการธนาคารพาณิชย์ก็ได้ แต่ไม่ว่าในกรณีใดๆ รัฐมนตรีจะตั้งหรือมอบอำนาจให้ธนาคารแห่งประเทศไทยตั้งผู้ตรวจการธนาคารพาณิชย์ให้ทำการตรวจเพื่อทราบกิจการ หรือทรัพย์สินของเอกชนคนใดคนหนึ่งโดยเฉพาะที่มีหรือปรากฏอยู่ในธนาคารพาณิชย์ใดๆ มิได้

มาตรา 26 เมื่อปรากฏว่าธนาคารพาณิชย์ใดบุคคลทำการจ่ายเงิน ให้รัฐมนตรีแต่งตั้งบุคคลที่รัฐมนตรีเห็นสมควร เป็นพนักงานเจ้าหน้าที่ทำการสอบสวนพฤติการณ์และเมื่อได้รับรายงานการสอบสวนจากพนักงานเจ้าหน้าที่แล้ว รัฐมนตรีมีอำนาจสั่งควบคุมธนาคารพาณิชย์นั้นได้

จากบทบัญญัติมาตราทั้ง 3 ดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า ผู้ตรวจการธนาคารพาณิชย์ มีอำนาจสั่งให้กรรมการ พนักงาน หรือลูกจ้างของธนาคารพาณิชย์แสดงสมุดบัญชี เอกสาร และหลักฐานอื่นอันเกี่ยวกับกิจการและสินทรัพย์ของธนาคารพาณิชย์ หรือให้มาให้อุบายคำจนเป็นที่พอใจได้ แต่ผู้ตรวจการธนาคารพาณิชย์ไม่มีอำนาจตรวจสอบเพื่อทราบกิจการหรือทรัพย์สินของเอกชนคนใดคนหนึ่งโดยเฉพาะที่มีหรือปรากฏอยู่ในธนาคารพาณิชย์ บุคคลที่รัฐมนตรีเห็นสมควรตามมาตรา 26 อาจเป็นใครก็ได้ ไม่จำเป็นต้องเป็นผู้ตรวจการธนาคารพาณิชย์

ทางด้านหน้าที่ผู้ตรวจการธนาคารพาณิชย์ จะมีหน้าที่ต่อไปนี้

- 1) หน้าที่ในการออกไปตรวจสอบบัญชี เอกสาร หลักฐาน และสินทรัพย์ และสอบถามพนักงานของธนาคารพาณิชย์ ณ สำนักงานของธนาคารพาณิชย์

- 2) ประเมินผลการดำเนินงานและคุณภาพของสินทรัพย์ของธนาคารพาณิชย์ที่ออกไปตรวจสอบเมื่อเสร็จสิ้นการตรวจสอบลงแล้ว
- 3) จัดทำรายงานการตรวจสอบให้ธนาคารพาณิชย์ที่ถูกตรวจสอบ ธนาคารแห่งประเทศไทย และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังทราบ
- 4) ในกรณีที่มีการปฏิบัติฝ่าฝืนกฎหมาย และมีการดำเนินงานที่บกพร่องหรือขัดกับเงื่อนไขที่กำหนดจะสั่งการให้แก้ไข ให้คำแนะนำหรือตักเตือน หรือลงโทษตามควรแก่กรณี
- 5) ในกรณีที่การดำเนินงานของธนาคารพาณิชย์จะก่อให้เกิดผลเสียหายต่อระบบการเงินของประเทศ หรือมีฐานะที่ไม่มั่นคงก็จะรายงานให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังทราบ เพื่อพิจารณาคำดำเนินการปรับปรุงแก้ไข หรือให้เลิกกิจการไปแล้วแต่จะเห็นสมควร
- 6) หลังจากการตรวจสอบแล้วจะต้องคอยติดตามผลการตรวจสอบนั้นอยู่เสมอว่า ธนาคารพาณิชย์ใดได้ให้ความเอาใจใส่ต่อรายงานการตรวจสอบและได้ปรับปรุงแก้ไขการปฏิบัติให้เป็นไปตามคำสั่งหรือข้อแนะนำโดยสมบูรณ์เพียงใด การติดตามผลการตรวจสอบจะทำได้ในหลาย ๆ ทาง เป็นต้นว่า จากแบบรายงานต่าง ๆ ที่กำหนดให้ธนาคารพาณิชย์ส่งมาให้ หรือจากหนังสือธนาคารพาณิชย์แจ้งให้ทราบการปรับปรุงแก้ไขตามคำสั่งหรือข้อแนะนำที่มีไป หรือข้อมูลข่าวสารความเคลื่อนไหวของธนาคารพาณิชย์จากแหล่งอื่น เป็นต้น

ในค่านความรับผิดชอบ เนื่องจากผู้ตรวจการธนาคารพาณิชย์เป็นเจ้าหน้าที่ตามกฎหมาย ฉะนั้นความรับผิดชอบต่าง ๆ ทางค่านกฎหมายจึงเป็นเรื่องที่สำคัญมาก กล่าวคือ ตามมาตรา 46 แห่งพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505 บัญญัติไว้ดังนี้

มาตรา 46 ผู้ใดล่วงรู้กิจการของธนาคารพาณิชย์ใดเนื่องจากการปฏิบัติตามอำนาจและหน้าที่ที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัตินี้ อันเป็นกิจการที่ตามปกติวิสัยของธนาคารพาณิชย์พึงสงวนไว้ไม่เปิดเผย ถ้าผู้นั้นนำไปเปิดเผยนอกจากตามหน้าที่หรือเพื่อประโยชน์แก่การสอบสวนหรือการพิจารณาคดี ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินสองหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

จากบทบัญญัติมาตรา 46 ดังกล่าว หมายความว่าผู้ตรวจการธนาคารพาณิชย์ เป็นผู้ไต่สวนธุรกิจการจากการปฏิบัติหน้าที่ หากนำไปเปิดเผยกับบุคคลภายนอกไม่ว่าจะตั้งใจหรือไม่ก็ตามก็อาจมีโทษได้ ดังนั้นในเรื่องความลับนี้ถือว่าสำคัญมาก เพราะนอกจากจะถือว่ากิจการของธนาคารพาณิชย์พึงสงวนเป็นความลับอย่างยิ่งแล้ว ก็ยังมีบทลงโทษตามกฎหมายอีกด้วย นอกเหนือจากนี้แล้วตามประมวลกฎหมายอาญาก็มีบทกำหนดโทษเจ้าพนักงานไว้ด้วย ดังนี้

มาตรา 148 ผู้ใดเป็นเจ้าพนักงาน ใช้อำนาจในตำแหน่งโดยมิชอบ ชุมนินใจหรือจูงใจเพื่อให้บุคคลใดยอมให้ หรือหาญาติหรือทรัพย์สิน หรือประโยชน์อื่นใดแก่ตนเอง หรือผู้อื่น ทองระวางโทษจำคุกตั้งแต่หนึ่งปีถึงสี่ปี หรือจำคุกตลอดชีวิตและปรับตั้งแต่สองพันบาทถึงสี่หมื่นบาท หรือประหารชีวิต

และ

มาตรา 157 ผู้ใดเป็นเจ้าพนักงาน ปฏิบัติหรือละเว้นการปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบ เพื่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้หนึ่งผู้ใด หรือละเว้นการปฏิบัติหน้าที่โดยทุจริต ทองระวางโทษจำคุกตั้งแต่หนึ่งปีถึงสี่ปี หรือปรับตั้งแต่สองพันบาทถึงสองหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

ตามบทบัญญัติดังกล่าว เมื่อบุคคลใดก็ตามเป็นเจ้าพนักงานแล้วถึงแม้จะมีอำนาจหน้าที่จะทำอะไร ๆ ใดก็ตาม แต่การกระทำการนั้นไม่ชอบ ไม่ถูกต้องตามกฎหมายแล้ว ความผิดก็ย่อมมีอยู่

การจัดองค์กรการตรวจสอบธนาคารพาณิชย์

การจัดองค์กรของธนาคารแห่งประเทศไทยในส่วนที่ทำหน้าที่ตรวจสอบธนาคารพาณิชย์ ได้แก่ การจัดตั้งฝ่ายกำกับและตรวจสอบสถาบันการเงิน (Department of Financial Institution Supervision & Examination) ซึ่งนอกจากจะทำหน้าที่ตรวจสอบธนาคารพาณิชย์แล้ว ยังทำหน้าที่ควบคุมธนาคารพาณิชย์ในค่านอื่น ๆ และควบคุมสถาบันการเงินอื่น ๆ อีกด้วย สถาบันการเงินอื่นได้แก่ บริษัทเงินทุนและบริษัทหลักทรัพย์ ทั้งนี้ก็เพื่อให้สถาบันการเงินต่าง ๆ มีการปฏิบัติงานให้อยู่ในขอบเขตแห่งบทบัญญัติ

ของกฎหมาย หรือข้อกำหนดแห่งเงื่อนไขในการอนุญาต และเพื่อศึกษา เสนอแนะ และดำเนินการเกี่ยวกับการพัฒนาระบบสถาบันการเงิน

ผู้อำนวยการฝ่ายกำกับและตรวจสอบสถาบันการเงินเป็นผู้รับผิดชอบงานดังกล่าวข้างต้น โดยมีรองผู้อำนวยการฝ่ายกำกับและตรวจสอบสถาบันการเงินเป็นผู้รองงานชั้นหนึ่งก่อน เพียงวันที่ 31 ธันวาคม 2520 ฝ่ายกำกับและตรวจสอบสถาบันการเงินได้จัดส่วนงานออกเป็น 5 ส่วน คือ

- 1) ส่วนตรวจสอบธนาคารพาณิชย์ 1 (Bank Examination Division 1)
- 2) ส่วนตรวจสอบธนาคารพาณิชย์ 2 (Bank Examination Division 2)
- 3) ส่วนกำกับและวิเคราะห์ธนาคารพาณิชย์ (Bank Supervision & Analysis Division)
- 4) ส่วนตรวจสอบบริษัทเงินทุนและบริษัทหลักทรัพย์ (Finance Companies & Securities Companies Examination Division)
- 5) ส่วนกำกับและวิเคราะห์บริษัทเงินทุนและบริษัทหลักทรัพย์ (Finance Companies & Securities Companies Supervision & Analysis Division)

ส่วนตรวจสอบธนาคารพาณิชย์ 1 และส่วนตรวจสอบธนาคารพาณิชย์ 2 มีหน้าที่ตรวจสอบกิจการและสินทรัพย์ของธนาคารพาณิชย์แนะนำการปฏิบัติงานและการดำเนินกิจการที่ไม่รัดกุมและที่ฝ่าฝืนบทบัญญัติของกฎหมาย เพื่อธนาคารพาณิชย์จะได้มีการดำเนินงานที่มั่นคงเป็นที่ปลอดภัยของผู้ฝากเงิน

หัวหน้าส่วนตรวจสอบธนาคารพาณิชย์เป็นผู้รับผิดชอบงานด้านการตรวจสอบธนาคารพาณิชย์ทั้งหมด คือ ทั้งธนาคารพาณิชย์ที่จดทะเบียนในประเทศไทย และสาขาของธนาคารต่างประเทศ ทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด โดยมีผู้ช่วยหัวหน้าส่วนแต่ละส่วนเป็นผู้ช่วยรองงาน ทั้งส่วนตรวจสอบธนาคารพาณิชย์ 1 และ 2 กระทำหน้าที่อย่างเกี่ยวกัน แต่แบ่งความรับผิดชอบงานการตรวจสอบออกตามสำนักงานธนาคารพาณิชย์ที่ได้รับมอบ

หมายให้ควบคุม เพียงวันที่ 31 ธันวาคม 2520 ส่วนตรวจสอบธนาคารพาณิชย์แต่ละส่วน
แบ่งหน่วยงานในส่วนของตนออกเป็น 4 หน่วย มีหัวหน้าผู้ตรวจการธนาคารพาณิชย์เป็น
หัวหน้าหน่วยรับผิดชอบด้านการตรวจสอบ จัดทำรายงานการตรวจสอบรวมสำนักงานใหญ่
และสาขา และติดตามผลการตรวจสอบธนาคารพาณิชย์ตามที่ได้รับมอบหมาย และยังมี
หน้าที่ควบคุมพนักงานในหน่วยซึ่งเป็นผู้ตรวจการธนาคารพาณิชย์ และผู้ช่วยผู้ตรวจการ
ธนาคารพาณิชย์

ส่วนกำกับและวิเคราะห์ธนาคารพาณิชย์ มีหน้าที่ดูแลการปฏิบัติงานของธนาคาร
พาณิชย์ให้อยู่ในขอบเขตแห่งบทบัญญัติของกฎหมายธนาคารพาณิชย์ พิจารณาร่างข้อบังคับ
เกี่ยวกับการปฏิบัติตามกฎหมายดังกล่าว วิเคราะห์รายงานธนาคารพาณิชย์ พิจารณาคำขอ
อนุญาตประกอบกิจการธนาคารพาณิชย์และการเปิดสาขาธนาคารพาณิชย์ เสนอความเห็น
เห็นเกี่ยวกับกฎหมายธนาคารพาณิชย์ ตลอดจนศึกษาและดำเนินการเกี่ยวกับการพัฒนา
ระบบสถาบันการเงินและหน้าที่อื่นที่เกี่ยวข้อง

ส่วนตรวจสอบบริษัทเงินทุนและบริษัทหลักทรัพย์ มีหน้าที่ในการตรวจสอบกิจการ
และสินทรัพย์ของบริษัทเงินทุนและบริษัทหลักทรัพย์ แนะนำการปฏิบัติงานและการดำเนิน
กิจการที่ไม่รัดกุมและที่ฝ่าฝืนบทบัญญัติของกฎหมาย เพื่อบริษัทเงินทุนและบริษัทหลักทรัพย์จะ
ได้มีการดำเนินงานที่มั่นคงเป็นที่ปลอดภัยของประชาชนที่เกี่ยวข้อง

ส่วนกำกับและวิเคราะห์บริษัทเงินทุนและบริษัทหลักทรัพย์ มีหน้าที่ดูแลการปฏิบัติ
ของบริษัทเงินทุนและบริษัทหลักทรัพย์ให้อยู่ในขอบเขตแห่งบทบัญญัติของกฎหมายบริษัทเงิน
ทุนและบริษัทหลักทรัพย์ พิจารณาร่างข้อบังคับเกี่ยวกับการปฏิบัติตามกฎหมายดังกล่าว
วิเคราะห์รายงานบริษัทเงินทุนและบริษัทหลักทรัพย์ พิจารณาคำขออนุญาตประกอบกิจการ
บริษัทเงินทุนและบริษัทหลักทรัพย์และการเปิดสาขาของบริษัทเงินทุนและบริษัทหลักทรัพย์
เสนอความเห็นเกี่ยวกับกฎหมายบริษัทเงินทุนและบริษัทหลักทรัพย์ ตลอดจนศึกษาและดำเนินการ
เกี่ยวกับการพัฒนาระบบสถาบันการเงินและหน้าที่อื่นที่เกี่ยวข้อง

นอกจากส่วนตรวจสอบธนาคารพาณิชย์ 1 และส่วนตรวจสอบธนาคารพาณิชย์ 2 ที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับการตรวจสอบธนาคารพาณิชย์แล้ว ธนาคารแห่งประเทศไทยยังได้มอบอำนาจการตรวจสอบธนาคารพาณิชย์ให้แก่สาขาของธนาคารแห่งประเทศไทยที่ตั้งอยู่ในภูมิภาค ได้แก่ สาขากภาคเหนือ สาขากภาคใต้ และสาขากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทั้งนี้ โดยได้จัดตั้งหน่วยกำกับสถาบันการเงิน (Financial Institution Supervision Section) ขึ้นมาประจำสาขากภาคทั้ง 3 แห่ง ให้ทำหน้าที่กำกับและตรวจสอบธนาคารพาณิชย์และสถาบันการเงินอื่นที่ตั้งอยู่ในเขตปฏิบัติการของสาขากภาคนั้น ๆ โดยประสานงานกับฝ่ายกำกับและตรวจสอบสถาบันการเงิน

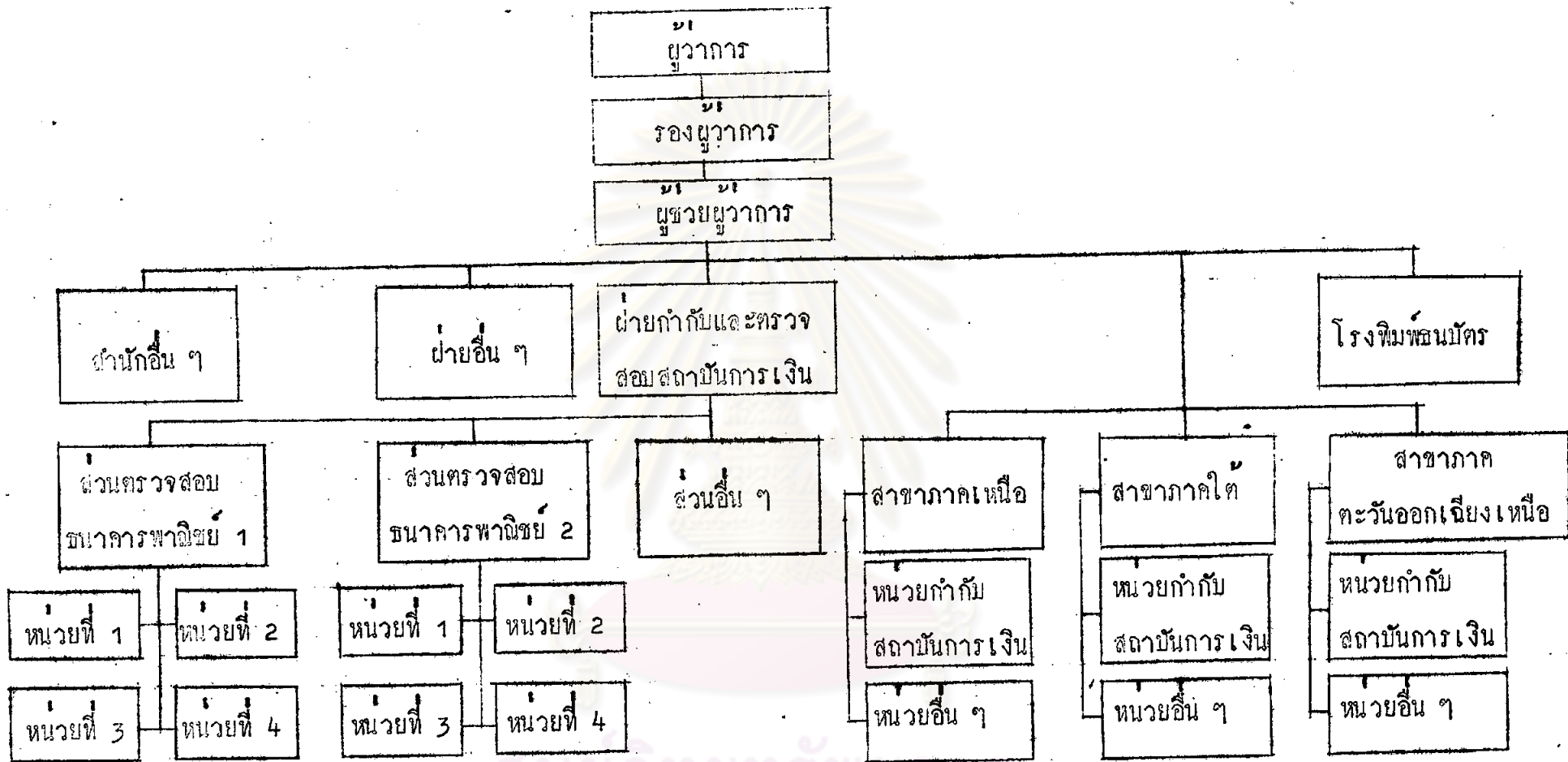
หน่วยกำกับสถาบันการเงินจะมีหัวหน้าผู้ตรวจการธนาคารพาณิชย์ 1 คน รับผิดชอบการปฏิบัติหน้าที่เช่นเดียวกับหน่วยต่าง ๆ ของส่วนตรวจสอบธนาคารพาณิชย์ 1 และ 2

แผนผังการแบ่งส่วนงานและหน่วยงานที่ทำหน้าที่ตรวจสอบธนาคารพาณิชย์ แสดงไว้ตาม แผนภาพที่ 1 หน้า 23

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนภาพที่ 1

แผนผังการแบ่งส่วนและหน่วยงานที่ทำหน้าที่ตรวจสอบธนาคารพาณิชย์



ศูนย์วิทยพัชรากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ธนาคารพาณิชย์ที่อยู่ในขอบเขตของการตรวจสอบ

ธนาคารพาณิชย์ที่อยู่ในขอบเขตของการตรวจสอบ ได้แก่ ธนาคารที่ประกอบธุรกิจการธนาคารพาณิชย์ ตามพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505 ซึ่งมาตรา 4 แห่งพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวได้ให้คำจำกัดความของ "การธนาคารพาณิชย์" และ "ธนาคารพาณิชย์" ไว้ดังนี้

มาตรา 4 ในพระราชบัญญัตินี้

"การธนาคารพาณิชย์" หมายความว่า การประกอบธุรกิจประเภทรับฝากเงินที่ต้องจ่ายคืนเมื่อทวงถามหรือเมื่อสิ้นระยะเวลาอันกำหนดไว้ และใช้ประโยชน์เงินนั้นในทางหนึ่งหรือหลายทาง เช่น (ก) ใ้กู้ยืม (ข) ซื้อ ขาย หรือเก็บเงินตามตั๋ว แลกเงินหรือตราสารเปลี่ยนมืออื่นใด (ค) ซื้อหรือขายเงินปริวรรตต่างประเทศ ทั้งนี้จะประกอบธุรกิจประเภทอื่นอันเป็นประเพณีที่ธนาคารพาณิชย์พึงกระทำด้วยหรือไม่ก็ตาม

"ธนาคารพาณิชย์" หมายความว่า ธนาคารที่ได้รับอนุญาตให้ประกอบกิจการธนาคารพาณิชย์ และหมายความรวมถึง สาขาของธนาคารต่างประเทศที่ได้รับอนุญาตให้ประกอบกิจการธนาคารพาณิชย์

พิจารณาจากมาตราที่ยกมาดังกล่าว ธนาคารพาณิชย์ที่จะได้รับการตรวจสอบจึง ได้แก่ ธนาคารพาณิชย์ที่จดทะเบียนในประเทศไทยทุกธนาคาร รวมทั้งสาขาของธนาคารนั้น และยังคงไปถึงสาขาของธนาคารพาณิชย์ที่จดทะเบียนในต่างประเทศที่เข้ามาเปิดดำเนินการในประเทศไทยอีกด้วย

ธนาคารพาณิชย์ที่อยู่ในขอบเขตของการตรวจสอบ จึงได้แก่ธนาคารดังต่อไปนี้

ธนาคารจดทะเบียนในประเทศไทย

1. ธนาคารกรุงไทย จำกัด
2. ธนาคารกรุงเทพ จำกัด
3. ธนาคารกรุงเก่า พาณิชยกรรม จำกัด

4. ธนาคารกรุงศรีอยุธยา จำกัด
5. ธนาคารกสิกรไทย จำกัด
6. ธนาคารทหารไทย จำกัด
7. ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด
8. ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด
9. ธนาคารนครหลวงไทย จำกัด
10. ธนาคารมหานคร จำกัด
11. ธนาคารศรีนคร จำกัด
12. สหธนาคาร จำกัด
13. ธนาคารแหลมทอง จำกัด
14. ธนาคารหวังหลี จำกัด
15. ธนาคารเอเชีย จำกัด
16. ธนาคารเอเชียทรัสต์ จำกัด

ธนาคารจดทะเบียนในต่างประเทศ

1. ธนาคารกวางตุ้ง
2. ธนาคารชาร์เตอร์ด
3. ธนาคารเซสแมนฮัทตัน
4. ธนาคารซีไอที
5. ธนาคารการทโอเวอร์ซีส์
6. ธนาคารมิทซูบิ
7. ธนาคารเมอร์แคนไทล์
8. ธนาคารสหมาลายัน
9. ธนาคารสากลพาณิชย์แห่งประเทศไทย
10. ธนาคารแห่งโตเกียว

11. ธนาคารแห่งอินโดจีนและสูลูเอซ
12. ธนาคารแห่งอเมริกา
13. ธนาคารฮ่องกงและเซี่ยงไฮ้ ฯ

งานการตรวจสอบธนาคารพาณิชย์

งานการตรวจสอบที่สำคัญของผู้ตรวจการธนาคารพาณิชย์ มีดังนี้

1. การตรวจสอบฐานะและการดำเนินงานโดยทั่วไป

1) ฐานะสภาพคล่อง เพื่อทราบความสามารถของธนาคารในการจ่ายเงินให้แก่ผู้ฝากและเจ้าหนี้ได้เมื่อทวงถาม และสามารถให้กู้ยืมแก่ลูกค้าได้ตามความต้องการ

2) ฐานะเงินกองทุน เพื่อทราบความเพียงพอของเงินกองทุนซึ่งแสดงถึงความมั่นคงและความสามารถคุ้มครองผู้ฝากเงิน โดยสามารถรับภาระการสูญเสียอันมีต่อกระทบทระเทือนถึงผู้ฝากเงิน และเพื่อทราบว่าธนาคารมีฐานะที่จะสามารถชำระหนี้คืนให้แก่ผู้ฝากและเจ้าหนี้บุคคลภายนอกได้หรือไม่เพียงพอ หรือฐานะของธนาคารอยู่ในสภาพที่มีความมั่นคงหรือไม่มั่นคง

3) ความสามารถในการหารายได้ เพื่อทราบถึงสมรรถภาพในการดำเนินงาน การจ่ายเงินที่ไม่สมควร และจุดอ่อนในการบริหารรายได้และรายจ่ายในค่านต่าง ๆ รวมทั้งผลกำไรหรือขาดทุนในการปริวรรต อันจะมีผลทำให้เกิดการสูญเสียและมีผลขาดทุนอันจะมีส่วนกระทบทระเทือนถึงฐานะเงินกองทุนของธนาคารได้ นอกจากนี้ก็เพื่อทราบนโยบายในการหากำไร และการจัดสรรกำไรของธนาคาร

4) ความสามารถในการหาเงินฝากและโครงสร้างของเงินฝาก เพื่อทราบวิธีการและสมรรถภาพในการหาเงินฝากของธนาคาร สภาพการแข่งขันระหว่างธนาคารพาณิชย์ ลักษณะและประเภทของผู้ฝากของธนาคาร ทั้งนี้เพื่อทราบแหล่งที่มาของเงินและระยะเวลาการชำระคืน รวมทั้งการจ่ายดอกเบี้ยเงินฝากให้เป็นไปตามกฎหมาย

5) การบริหารการให้กู้ยืมและให้เครดิต เพื่อทราบประสิทธิภาพในการให้กู้ยืมและให้เครดิตของธนาคาร ทั้งในด้านการพิจารณาให้กู้และการเรียกเก็บหนี้ว่ามีความรัดกุมหรือเสี่ยงภัยอย่างไรหรือไม่ และธนาคารมีนโยบายอย่างไรในการให้กู้ยืมและให้เครดิต ความเพียงพอและสอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นและส่งเสริมเศรษฐกิจของประเทศ การประเมินคุณภาพของทรัพย์สินที่มีการสูญเสียเล็กน้อยเพียงโดยรวมทั้งการเรียกเก็บดอกเบี้ยของธนาคาร

6) การประเมินผลการจัดการ เพื่อให้ทราบถึงสมรรถภาพในการดำเนินงานของผู้บริหารงานธนาคาร

7) การประเมินคุณภาพทรัพย์สิน เป็นการพิจารณาค่าทรัพย์สินเพื่อทราบความสูญเสียที่อาจเกิดขึ้น อันมีผลกระทบกระเทือนถึงความมั่นคงของธนาคาร และเพื่อทราบมูลค่าของทรัพย์สินคงเหลือที่แท้จริง ทั้งนี้ก็เพื่อให้รายการแสดงฐานะการเงินของธนาคารตอบบุคคลภายนอกถูกต้องตรงตามความเป็นจริง

2. การตรวจสอบการปฏิบัติตามกฎหมายและข้อแนะนำของธนาคารแห่งประเทศไทย

หมายถึงการตรวจสอบการปฏิบัติของธนาคารพาณิชย์ว่า มีการปฏิบัติตามหรือไม่เป็นไปตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505 หรือไม่อย่างไร หากมีการปฏิบัติไม่ชอบก็จะให้พิจารณาคำดำเนินการตามกฎหมายตามควรแก่กรณี

3. การตรวจสอบการดำเนินงานด้านอื่น

หมายถึงการตรวจสอบสินทรัพย์และหนี้สินทุกอย่างของธนาคารพาณิชย์ โดยประเมินสภาพสินทรัพย์และหนี้สินที่คงอยู่ขณะนั้น ที่เสื่อมค่าไป และที่จะได้มาในอนาคต โดยพิจารณาถึงทางที่ได้มาและทางที่ไปของสินทรัพย์และหนี้สินเหล่านั้น ตลอดจนวิธีการควบคุมภายในและการบัญชีเกี่ยวกับสินทรัพย์และหนี้สินทั้งหมดของธนาคารพาณิชย์

ตัวอย่าง ได้แก่ การตรวจสอบการลงทุนในหลักทรัพย์ ดินทรัพย์ประจำและสินทรัพย์อื่น และธุรกิจต่างประเทศของธนาคารพาณิชย์ เป็นต้น

4. การตรวจสอบพิเศษอื่น ๆ

ได้แก่การตรวจสอบการปฏิบัติงานของธนาคารพาณิชย์เฉพาะเรื่องที่ได้รับมอบหมายจากธนาคารแห่งประเทศไทย หรือตามนโยบายของรัฐบาล ตัวอย่าง เช่น การตรวจสอบการให้กู้ยืมแก่เกษตรกร เป็นต้น

5. การสรุปสนทนาคณะตรวจสอบ

เมื่อตรวจสอบเสร็จสิ้นแล้ว ผู้ตรวจการธนาคารพาณิชย์จะสรุปฐานะและการดำเนินงานโดยทั่วไป การปฏิบัติตามกฎหมายและข้อแนะนำ โดยยกขึ้นสนทนากับผู้จัดการหรือผู้บริหารชั้นสูงของสำนักงานธนาคารแห่งนั้น รวมทั้งขอคำชี้แจงในการปฏิบัติบางอย่างที่ต้องการทราบเพื่อประกอบการพิจารณาคำเเนนการต่อไป

6. การจัดทำรายงานการตรวจสอบ

ผู้ตรวจการธนาคารพาณิชย์ที่ได้รับมอบหมายให้ตรวจสอบสำนักงานธนาคารใดก็ตาม จะเป็นผู้จัดทำรายงานการตรวจสอบ แสดงให้ทราบถึงฐานะและการดำเนินงานโดยทั่วไป การปฏิบัติไม่ชอบด้วยกฎหมาย (ถ้ามี) การดำเนินงานที่ไม่ถูกต้องหรือบกพร่องอันควรปรับปรุงแก้ไข ทั้งนี้ผู้ตรวจการธนาคารพาณิชย์จะให้ข้อสังเกตและข้อแนะนำเพื่อให้ธนาคารพิจารณาปรับปรุงแก้ไข

รายงานการตรวจสอบที่จัดทำขึ้นนี้ จะจัดส่งให้ธนาคารพาณิชย์ที่ตรวจสอบ พร้อมกับหนังสือของธนาคารแห่งประเทศไทยถึงประธานกรรมการ แจ้งผลการตรวจสอบ โดยสรุป คำสั่ง และข้อแนะนำให้ธนาคารพาณิชย์ถือปฏิบัติและดำเนินการปรับปรุงแก้ไข และจะมีหนังสืออีกหนึ่งฉบับถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังในฐานะผู้รักษาการตาม

พระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ แจงผลการตรวจสอบ โดยจะแนบหนังสือถึงประธานกรรมการธนาคารพาณิชย์และรายงานการตรวจสอบอีกชุดหนึ่งไปด้วย

7. การติดตามผลการตรวจสอบ

หลังจากการตรวจสอบแล้วจะต้องคอยติดตามผลการตรวจสอบนั้นอยู่เสมอว่า ธนาคารพาณิชย์ได้ให้ความเอาใจใส่ต่อรายงานการตรวจสอบและได้ปรับปรุงแก้ไขการปฏิบัติให้เป็นไปตามคำสั่งหรือข้อแนะนำโดยสมบูรณ์เพียงใด การติดตามจะทำได้โดยวิธีการต่อไปนี้

- 1) การตรวจสอบแบบรายงานต่าง ๆ ที่กำหนดให้ธนาคารพาณิชย์ส่งมาให้
- 2) หนังสือของธนาคารพาณิชย์แจ้งให้ทราบการปรับปรุงแก้ไขตามคำสั่งหรือข้อแนะนำที่มีไป
- 3) ข้อมูลข่าวสารความเคลื่อนไหวของธนาคารพาณิชย์จากแหล่งอื่น
- 4) การตรวจสอบครั้งต่อไป

ธุรกิจของธนาคารพาณิชย์ที่จะทำการตรวจสอบ

ในการเข้าตรวจสอบธนาคารพาณิชย์ จะทำการตรวจสอบสินทรัพย์และหนี้สินของธนาคารพาณิชย์ที่ปรากฏตามรายการบันทึกบัญชีและงบทดลอง ตลอดจนสินทรัพย์และหนี้สินอื่นที่มีอยู่จริงแต่มิได้มีการบันทึกบัญชี ณ วันที่เข้าทำการตรวจสอบ และทำการตรวจสอบย้อนหลังไปจนถึงวันที่ได้ตรวจสอบครั้งก่อน หรือวันที่เริ่มเปิดดำเนินการ ในกรณีที่ธนาคารนั้นยังไม่เคยได้รับการตรวจสอบมาก่อน นอกจากนั้นจะต้องทำการตรวจสอบการบริหารงานและการดำเนินธุรกิจในด้านต่าง ๆ ของธนาคารพาณิชย์

ธุรกิจที่สำคัญของธนาคารพาณิชย์ที่จะต้องทำการตรวจสอบมีดังนี้

1. เงินสด
2. เงินฝากระหว่างธนาคาร

3. การลงทุนในหลักทรัพย์
4. การให้กู้ยืมและให้เกรทิต
5. สินทรัพย์ประจำและสินทรัพย์อื่น
6. เงินฝาก
7. บัญชีระหว่างสำนักงานใหญ่และสาขา
8. เงินกู้ยืม
9. หนี้สินอื่น
10. เงินกองทุน
11. สินทรัพย์และหนี้สินในภายหลัง
12. ธุรกิจต่างประเทศ
13. รายได้ รายจ่าย และกำไร
14. หุ้นและการเปลี่ยนแปลงผู้ถือหุ้น
15. การประกันภัยทรัพย์สิน
16. การควบคุมภายในและการบัญชี
17. การรายงานฉบับ

1. การตรวจนับเงินสด

สิ่งแรกที่ผู้ตรวจการธนาคารพาณิชย์จะทำการตรวจสอบเมื่อเริ่มเข้าตรวจสอบธนาคารพาณิชย์ คือการตรวจนับเงินสดในมือที่ธนาคารพาณิชย์ถืออยู่ขณะนั้น เพื่อพิสูจน์ยอดเงินสดคงเหลือในมือให้ตรงกับยอดที่ปรากฏตามบัญชีเงินสด การที่ต้องทำการตรวจนับเงินสดเป็นโอกาสแรกก็เพราะเงินสดเป็นสินทรัพย์ที่ง่ายต่อการเปลี่ยนมือ และเมื่อเปลี่ยนมือไปแล้วก็ยากแก่การพิสูจน์ นอกจากนี้รายการเงินสดเป็นรายการที่มีความเกี่ยวข้องกับรายการต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นประจำวันของธนาคารพาณิชย์ ผู้ตรวจการธนาคารพาณิชย์จึงควรจะทราบที่มาของรายการในขั้นแรกก่อน ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการตรวจสอบในเรื่องอื่น ๆ ต่อไป

การตรวจนับเงินสดที่ได้เวลานั้น ผู้ตรวจการธนาคารพาณิชย์จะเข้าควบคุมและตรวจสอบทันทีโดยมิให้ธนาคารพาณิชย์ทราบล่วงหน้า เป็นการป้องกันมิให้มีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขรายการที่เป็นอยู่จริง และหากผู้ตรวจการธนาคารพาณิชย์ได้ตรวจพบข้อผิดพลาดหรือการทุจริตขึ้น ก็สามารถจะสอบข้อเท็จจริงในเรื่องนั้น และติดตามทวงถามได้ทันกาลก่อนที่ธนาคารพาณิชย์จะต้องประสบความสูญเสีย หรืออย่างน้อยก็อาจป้องกันมิให้เกิดความสูญเสียเพิ่มมากขึ้นได้

นอกจากการตรวจนับเงินสดในมือดังกล่าวแล้ว ผู้ตรวจการธนาคารพาณิชย์ยังสามารถตรวจสอบรายการอื่นที่ถือเสมือนเงินสดควบคู่กันไปด้วย ได้แก่ รายการเงินฝากระหว่างเรียกเก็บ เช่น เช็คคืนหรือเช็คที่ยังไม่ผ่านการหักบัญชี เป็นต้น

2. การตรวจสอบบัญชีเงินฝากระหว่างธนาคาร

เนื่องจากธนาคารพาณิชย์ต่าง ๆ จำต้องมีความเกี่ยวพันและติดต่อกันอยู่เสมอ ซึ่งนอกจากจะทำการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างธนาคารพาณิชย์ด้วยกันแล้ว จะต้องมีการติดต่อสัมพันธ์กับธนาคารแห่งประเทศไทย และธนาคารอื่นที่ไม่ใช่ธนาคารพาณิชย์อีกด้วย ทั้งนี้เพื่อให้บริการแก่ลูกค้าของธนาคาร เช่น การเรียกเก็บเงินตามเช็ค หรือตัวเงินเพื่อลูกค้าของตนจากธนาคารอื่น เป็นต้น ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่ธนาคารหนึ่งจะต้องมีบัญชีกับธนาคารอื่นที่อยู่ในท้องถิ่นเดียวกัน ในรูปบัญชีเงินฝาก เพื่อหักถอนบัญชีระหว่างกันตามรายการที่เกิดขึ้น

3. การตรวจสอบการลงทุนในหลักทรัพย์

การลงทุนในหลักทรัพย์หมายถึงการที่ธนาคารพาณิชย์นำเงินไปลงทุนเพื่อหาผลประโยชน์นอกเหนือจากการให้กู้ยืมและให้ เสร็จติดตามปกติ หลักทรัพย์จึงเป็นสินทรัพย์ของธนาคารพาณิชย์ประเภทหนึ่งซึ่งสามารถเปลี่ยนเป็นเงินสดได้ง่ายและก่อให้เกิดรายได้ หลักทรัพย์ของธนาคารพาณิชย์โดยทั่วไปประกอบด้วย พันธบัตรรัฐบาล ตัวเงินคลัง หุ้นบริษัท และหุ้นกู้

โดยที่ธนาคารพาณิชย์เป็นสถาบันการเงินที่จะต้องรักษาสภาพคล่องให้อยู่ในระดับที่เหมาะสม เพื่อป้องกันมิให้ธนาคารพาณิชย์ลงทุนในหลักทรัพย์ที่มีสภาพคล่องน้อย และเสี่ยงภัยจนเกินไป กับป้องกันมิให้ธนาคารพาณิชย์มีผลประโยชน์ในกิจการใดกิจการหนึ่งมากเกินไป พระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ.2505 มาตรา 12(6) จึงได้บัญญัติห้ามมิให้ธนาคารพาณิชย์ซื้อหรือมีหุ้น หรือหุ้นกู้ในบริษัทจำกัดใด เป็นจำนวนเกินกว่าร้อยละสิบของเงินทุนในบริษัทนั้น

4. การตรวจสอบการให้กู้ยืมและให้เครดิต

การให้กู้ยืมและให้เครดิตเป็นธุรกิจที่สำคัญที่สุดของธนาคารพาณิชย์ เพราะนอกจากจะอำนวยความสะดวกให้แก่ลูกค้าแล้ว ยังเป็นแหล่งที่ก่อให้เกิดรายได้หลักของธนาคารพาณิชย์ ตลอดจนเป็นการจัดสรรเงินทุนเพื่อช่วยเหลือกิจการต่าง ๆ ในตลาดการลงทุนให้สามารถดำเนินงานได้ อันมีผลต่อภาวะเศรษฐกิจของประเทศ ทั้งนี้เพราะธนาคารพาณิชย์เป็นแหล่งระดมทุนจากเงินออมของประชาชนแล้วจัดสรรให้แก่กิจการต่าง ๆ เช่น กิจการการค้า กิจการอุตสาหกรรม และเกษตรกรรม เป็นต้น ในรูปของการให้กู้ยืมและให้เครดิตประเภทต่าง ๆ ตามความต้องการเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ ฉะนั้นการที่ธนาคารพาณิชย์จะปล่อยเงินออกไปดังกล่าวจึงต้องกระทำด้วยความระมัดระวังและรอบคอบ นับตั้งแต่เริ่มพิจารณาการให้กู้ การควบคุมหลังจากได้ให้กู้ยืมไปแล้ว และการเรียกเก็บหนี้คืนในที่สุด เพราะการสูญเสียอาจเกิดขึ้นได้ทุกขั้นตอนของการให้กู้ยืม ซึ่งจะยังผลเสียหายต่อธนาคารพาณิชย์และผู้ฝากเงิน การที่จะถือว่าการให้กู้ยืมและให้เครดิตของธนาคารพาณิชย์ประสบความสำเร็จหรือไม่นั้น อยู่ที่ความสามารถในการเรียกหนี้คืนได้เต็มจำนวนหรือไม่ และการที่ธนาคารพาณิชย์จะเรียกเก็บหนี้ได้ผลสมบูรณ์นั้นอยู่ที่ประสิทธิภาพในการบริหารงานด้านการให้กู้ยืมและให้เครดิต

การให้กู้ยืมและให้เครดิตของธนาคารพาณิชย์ ได้แก่ การให้เงินเบิกเกินบัญชี เงินกู้ และการรับซื้อลดตั๋วเงิน เป็นต้น

5. การตรวจสอบสินทรัพย์ประจำและสินทรัพย์อื่น

สินทรัพย์ประจำ (Fixed Assets) หมายถึงสินทรัพย์ถาวร ทั้งสังหาริมทรัพย์และอสังหาริมทรัพย์ที่ธนาคารมีไว้เป็นเครื่องมือในการดำเนินธุรกิจ หรือเพื่อประโยชน์อื่นของธนาคาร ได้แก่ ที่ทำการธนาคาร เงินลงทุนในอสังหาริมทรัพย์ อสังหาริมทรัพย์ที่ได้จากการรับชำระหนี้ และเครื่องตกแต่งคึกคังและเครื่องใช้อื่นในการดำเนินงาน

เพื่อให้ธนาคารพาณิชย์มีสินทรัพย์ประจำมากเกินความจำเป็น เพราะเป็นสินทรัพย์จำหน่ายได้ยาก และอาจทำให้กระทบกระเทือนถึงฐานะการเงินและความคล่องตัวของธนาคารได้ จึงมีบทบัญญัติในพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505 มาตรา 12(5) ห้ามมิให้ธนาคารพาณิชย์ซื้อหรือมีไว้ประจำซึ่งอสังหาริมทรัพย์ เว้นแต่เพื่อใช้เป็นสถานที่ดำเนินธุรกิจหรือสาขาธนาคาร และสำหรับพนักงานและลูกจ้างของธนาคาร

ส่วนอสังหาริมทรัพย์ที่ได้จากการรับชำระหนี้ ซึ่งหมายถึงอสังหาริมทรัพย์ที่ตกเป็นกรรมสิทธิ์ของธนาคารพาณิชย์ เนื่องจากได้รับชำระโอนหนี้ การบังคับจำนอง หรือการเข้าสุราคาราจากการขายทอดตลาดโดยคำสั่งศาล อสังหาริมทรัพย์ที่กล่าวนี้ ตามพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505 มาตรา 12(5) กำหนดให้ธนาคารพาณิชย์จำหน่ายไปภายในเวลา 9 ปี นับแต่วันที่อสังหาริมทรัพย์นั้นตกเป็นของธนาคาร หรือภายในกำหนดเวลากว่านั้นตามที่ได้รับอนุญาตจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง ทั้งนี้ เว้นแต่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังจะอนุญาตให้ใช้เป็นสถานที่สำหรับดำเนินธุรกิจ หรือสำหรับพนักงานและลูกจ้างของธนาคารพาณิชย์นั้น

สินทรัพย์อื่นของธนาคารพาณิชย์ นอกจากเงินสดและเงินฝากธนาคารอื่น เงินลงทุนในหลักทรัพย์ เงินให้กู้ยืมและสินทรัพย์ประจำแล้ว ธนาคารพาณิชย์ยังมีสินทรัพย์อื่นอีก เช่น รายได้ค้างรับ รายจ่ายล่วงหน้า และเงินมัดจำต่างๆ เป็นต้น

6. การตรวจสอบเงินฝาก

แหล่งที่มาของเงินที่ธนาคารพาณิชย์นำไปลงทุนบนเวียตนาตประโยชน์ และให้บริการแก่ลูกค้าส่วนใหญ่ได้มาจากเงินฝาก ซึ่งเป็นเงินที่ธนาคารพาณิชย์รับฝากจากประชาชน โดยธนาคารมีพันธะจะต้องจ่ายเงินให้แก่ผู้ฝากเมื่อเรียกร้อง หรือเมื่อครบกำหนดเวลาที่ตกลงกันไว้ ธนาคารพาณิชย์จะสามารถขยายขอบเขตและพัฒนาการประกอบธุรกิจได้กว้างขวางเพียงไร ย่อมขึ้นอยู่กับปริมาณเงินที่ได้รับฝากเป็นสำคัญ ฉะนั้นธนาคารพาณิชย์จึงต่างพยายามแสวงหาเงินฝากให้เพิ่มขึ้นตลอดเวลา ทำให้เกิดการแข่งขันขึ้นในระหว่างธนาคารพาณิชย์ เป็นที่น่าที่แข่งขันในค่านเส่นบริการใหม่ ๆ หรืออำนวยความสะดวกเพื่อดึงดูดความสนใจ ให้มีผู้นำเงินมากฝากเข้า วิธีการดังกล่าวเป็นสิ่งซึ่งธนาคารพาณิชย์ที่ตีพิมพ์กระทำ แต่ถาการแข่งขันเป็นไปในลักษณะไม่สมควร เช่น การแข่งแย่งเงินฝากโดยการประมูลจ่ายดอกเบี้ยแก่ผู้ฝากสูงเกินกว่าอัตราที่กฎหมายกำหนด หรือวิธีการอื่นใดอันมิชอบด้วยระเบียบประเพณีของกิจการธนาคารพาณิชย์แล้ว ย่อมจะนำความเสียหายมาสู่ระบบการธนาคารพาณิชย์ และภาวะเศรษฐกิจของประเทศในที่สุด ดังนั้นเพื่อป้องกันมิให้การแข่งขันเป็นไปในทางที่มิชอบ รัฐบาลจึงได้ควบคุมการดำเนินงานของธนาคารพาณิชย์เกี่ยวกับค่านเงินฝาก โดยกำหนดอัตราดอกเบี้ยอย่างสูงที่พึงจ่ายให้แก่เงินฝากแต่ละประเภท ตลอดจนการห้ามมิให้ธนาคารพาณิชย์ให้บริการแก่ผู้ฝากเกินสมควร เช่น การรับฝากเงินจากลูกค้านอกสถานที่ทำการ หรือนอกเวลาทำการ ตามที่ธนาคารแห่งประเทศไทยกำหนดด้วยความเห็นชอบของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง เป็นต้น

อนึ่งในการตรวจสอบเงินฝากนี้ จะทำการตรวจสอบควบคู่ไปกับการตรวจสอบปริมาณเช็คคืน เพราะไม่มีเงินของธนาคารพาณิชย์แห่งนั้น กล่าวคือ จะเพ่งเล็งและคัดเคื่อนธนาคารพาณิชย์ที่มีปริมาณเช็คคืน เพราะไม่มีเงินในอัตราสูงเกินกว่าที่ธนาคารแห่งประเทศไทยกำหนดในแต่ละปี การที่ธนาคารพาณิชย์มีปริมาณเช็คคืน เพราะไม่มีเงินจำนวนสูง เนื่องจากมิได้ควบคุมการใช้เช็คของลูกค้าอย่างจริงจัง ปล่อยให้ลูกค้าสั่งจ่ายเช็คโดยที่เงินในบัญชีของตนมิพอตามเช็คที่ตนสั่งจ่าย ทำให้ธนาคารต้องคืนเช็คนั้นไป

ผลเสียก็คิดตามมาก็คือ ลูกค้าและประชาชนทั่วไปจะขาดความเชื่อถือระบบการใช้เช็ค และไม่ยอมรับการชำระหนี้ด้วยเช็ค ความปั่นป่วนก็จะเกิดขึ้นในวงการค้า การเงินและการธนาคาร เนื่องจากจะต้องตระเตรียมเงินสดไว้เป็นจำนวนสูงเพื่อใช้หมุนเวียนแทนเช็ค ดังนั้นในการตรวจสอบจึงได้ตั้งข้อสังเกตและให้ข้อแนะนำแก่ธนาคารพาณิชย์ที่มีปริมาณเช็คคืนเพราะไม่มีเงินจำนวนสูงเพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงแก้ไข เช่น ให้ระวางการจ่ายเช็คแก่ลูกค้าที่มีเช็คคืนสูงหรือให้ปิดบัญชี เป็นต้น แล้วแต่กรณีสมควร

7. การตรวจสอบบัญชีระหว่างสำนักงานใหญ่กับสาขา

บัญชีระหว่างสำนักงานใหญ่กับสาขาหรือบัญชีระหว่างกัน เป็นบัญชีที่เปิดขึ้นเพื่อใช้บันทึกรายการที่เกิดขึ้นระหว่างสำนักงานหนึ่งกับสำนักงานอีกแห่งหนึ่งของธนาคารเดียวกัน ปกติสำนักงานใหญ่ของธนาคารพาณิชย์จะเปิดบัญชีระหว่างกันกับสาขาของทุกสำนักงานในบัญชีแยกประเภท เว้นแต่ในกรณีที่เป็นสาขาย่อย (Sub-branch) จะให้สาขาย่อยเปิดบัญชีผ่านสาขาใหญ่ที่ควบคุมสาขาย่อยนั้นอยู่ สำหรับสาขาแต่ละสาขานั้น บางธนาคารอาจยินยอมให้เปิดบัญชีระหว่างสาขาขึ้นเอง แต่บางธนาคารให้เปิดบัญชีโดยตรงกับสำนักงานใหญ่เท่านั้น ดังนั้นเมื่อเกิดรายการระหว่างสาขาขึ้นก็จะต้องผ่านรายการนั้นมายังสำนักงานใหญ่ก่อน รายการที่ผ่านบัญชีระหว่างกันตามปกติได้แก่ การซื้อขายกราฟท์ การโอนเงินทางโทรเลข และการเรียกเก็บเงินตามตั๋วเงิน เป็นต้น

8. การตรวจสอบเงินกู้ยืม

ในการดำเนินธุรกิจของธนาคารพาณิชย์บางครั้งอาจมีความจำเป็นต้องกู้ยืมจากสถาบันการเงินอื่น เพื่อนำไปเป็นทุนหมุนเวียนหรือขยายเครดิต ในบางกรณีก็เพื่อพยุงฐานะสภาพคล่องหรือการดำรงเงินสดสำรองของธนาคาร การกู้ยืมที่กล่าวมาอาจจะทำในรูปของเงินกู้ เงินเบิกเกินบัญชี หรือการขายช่วงลดตราสารเครดิต (Credit Instruments) อย่างหนึ่งอย่างใด หรือหลายอย่างรวมกัน สุดแต่ลักษณะการกู้ยืมที่สถาบันการเงินนั้น ๆ จะให้ได้

แหล่งที่ธนาคารพาณิชย์จะกู้ยืมได้ ได้แก่ ธนาคารแห่งประเทศไทย ธนาคารออมสิน ธนาคารพาณิชย์อื่น และสถาบันการเงินอื่น นอกจากนั้นธนาคารพาณิชย์อาจกู้ยืมจากสถาบันอื่นในต่างประเทศก็ได้

9. การตรวจสอบหนี้สินอื่น

หนี้สินของธนาคารพาณิชย์ นอกจากเงินฝาก บัญชีระหว่างกัน และเงินกู้ยืมแล้ว ก็ยังมีหนี้สินอื่นซึ่งส่วนใหญ่ได้แก่ เงินมัดจำ และเงินประกันที่ธนาคารรับจากลูกค้า เพื่อเป็นการมัดจำหรือประกันในเรื่องหนึ่งเรื่องใด หรือตัวสัญญาใช้เงินหรือตราสารอื่นใดที่ธนาคาร เป็นผู้ออกให้แก่บุคคลภายนอก อันเนื่องมาจากการที่ธนาคารให้การรับรองแทนลูกค้า หรือเงินกันไว้สำหรับภาษีคอกเบี้ยหรือรายจ่ายค้างจ่ายที่ธนาคารคำนวณไว้แล้วแต่ยังไม่ถึงกำหนดจ่าย หรือเงินสะสมของพนักงานเพื่อเป็นการช่วยเหลือพนักงาน ตลอดจนคอกเบี้ยเงินให้กู้ยืมและให้เครดิต หรือหนี้สินอื่นใดที่ธนาคารค้างพักไว้ก่อนยังไม่ถึงนำเข้าเป็นรายได้ นอกจากนี้ที่กล่าวแล้วก็ยังอาจมีหนี้สินอื่นอีก เช่น เงินชำระหนี้บางส่วนจากลูกค้า เงินให้กู้ยืมและให้เครดิต เป็นต้น

10. การตรวจสอบเงินกองทุน

หลักการสำคัญในระบบการธนาคารพาณิชย์ คือการดำเนินงานกิจการธนาคารพาณิชย์ที่ให้ความมั่นคงและมีเสถียรภาพ การวัดความมั่นคงของธนาคารนั้น สิ่งแรกที่จะได้รับการพิจารณาคือ เงินกองทุน ดังนั้นเงินกองทุนของธนาคารจึงนับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งในแง่ของการดำรงไว้ซึ่งระบบการธนาคารที่มั่นคง และในอันที่จะให้ความคุ้มครองแก่ผู้ฝากเงินและเจ้าหนี้ต่าง ๆ ของธนาคาร ให้ปลอดภัยจากความสูญเสียที่จะเกิดขึ้นกับเงินฝากหรือสิทธิเรียกร้องใด ๆ ที่มีต่อธนาคารนั้น กล่าวคือธนาคารจะต้องอยู่ในฐานะที่จะสามารถชำระหนี้ให้แก่ผู้ฝากหรือเจ้าหนี้นอกได้ (Solvency) เมื่อธนาคารประสบความล้มเหลว หรือดำเนินงานขาดทุน เงินกองทุนซึ่งเป็นส่วนของผู้เป็นเจ้าของกิจการก็สามารถจะรับภาระในการสูญเสียหรือขาดทุนที่เกิดขึ้นนั้นได้ โดยไม่ต้อง -

กระทบกระเทือนถึงผู้ฝากเงินหรือเจ้าหนี้

ฉะนั้นธนาคารพาณิชย์จะต้องดำรงและพยายามเสริมสร้างเงินกองทุนอย่างเพียงพอ หรือมีส่วนของเจ้าของทุนมากพอที่จะชดเชยผลสูญเสียที่อาจจะเกิดขึ้นจากการให้เครดิต การลงทุนในหลักทรัพย์และทรัพย์สินอื่นใด ตลอดจนการสูญเสียที่อาจจะเกิดขึ้นจากการผันแปรของภาวะเศรษฐกิจด้วย นอกจากนี้จะต้องสามารถที่จะสนองความต้องการในด้านเครดิตของชุมชนตามความเจริญของภาวะเศรษฐกิจของประเทศ ซึ่งมีการขยายตัวเพิ่มขึ้นเป็นลำดับได้อย่างสม่ำเสมอด้วย

การวัดความเสี่ยงพอของเงินกองทุนยากที่จะวางกฎเกณฑ์ให้แน่นอนลงไปว่าขนาดเงินกองทุนของธนาคารควรมีเท่าไร ทั้งนี้เนื่องจากการจำแนกสินทรัพย์ หนี้สิน หรือความเสี่ยงภัยของแต่ละธนาคารไม่เหมือนกัน ในปัจจุบันการกำหนดเงินกองทุนได้เทียบส่วนสัมพันธ์กับสินทรัพย์เสี่ยง (Risk Assets) ของธนาคาร โดยอาศัยเหตุผลที่ว่า ในการดำเนินธุรกิจของธนาคารพาณิชย์นั้น ธนาคารได้นำเงินของผู้ฝากมาลงทุนหาผลประโยชน์ และในการหาผลประโยชน์นั้น ธนาคารมักจะลงทุนในสินทรัพย์ที่ต้องเสี่ยงเป็นจำนวนมาก เช่น การให้กู้ยืมและให้เครดิต ธนาคารจะต้องได้รับความเสียหายเนื่องจากหนี้สูญ เป็นต้น เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วธนาคารก็ควรจะต้องมีทุนของธนาคารเองให้ได้ส่วนสัมพันธ์กับสินทรัพย์ที่ต้องเสี่ยงนั้น เพราะหากมีการสูญเสียเกิดขึ้น ธนาคารก็จะสามารถรับการสูญเสียนั้นได้โดยไม่เสียหายแก่ผู้ฝากเงิน

ตามพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505 มาตรา 10 ได้กำหนดให้ธนาคารพาณิชย์ดำรงเงินกองทุนไม่ต่ำกว่าอัตราส่วนของสินทรัพย์ทั้งสิ้นตามที่ธนาคารแห่งประเทศไทยกำหนด ด้วยความเห็นชอบของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง อัตราส่วนนั้นจะต้องไม่ต่ำกว่าร้อยละ 5 และไม่เกินร้อยละ 15

11. การตรวจสอบสินทรัพย์และหนี้สินในภายหลัง

สินทรัพย์และหนี้สินในภายหลัง เกิดจากการที่ธนาคารพาณิชย์ให้บริการแก่ธุรกิจอย่างหนึ่งของลูกค้า โดยธนาคารนำตัวเองเข้าผูกพัน และได้รับผลประโยชน์ตอบแทนในรูปค่าธรรมเนียม การให้บริการเช่นนี้ทำให้ลูกค้าของธนาคารพาณิชย์สามารถดำเนินธุรกิจอย่างใดอย่างหนึ่งที่ต่อบุคคลภายนอกได้ และการที่ธนาคารพาณิชย์นำตัวเองเข้าผูกพันก็จะทำให้เกิดเป็นการที่ธนาคารจะต้องรับผิดชอบในอนาคต ตัวอย่างเช่น การรับรองหรือค้ำประกันการจ่ายเงินตามตั๋วเงินของลูกค้า หรือการค้ำประกันการปฏิบัติตามสัญญาที่ลูกค้าให้ไว้ต่อบุคคลภายนอก ธนาคารพาณิชย์อาจได้รับความเสียหายจากการรับรองหรือการค้ำประกันดังกล่าว เมื่อลูกค้าของธนาคารผู้นั้นไม่สามารถจ่ายเงินตามตั๋วหรือไม่สามารถปฏิบัติตามสัญญาได้ ธนาคารพาณิชย์จะต้องชดเชยเงินหรือชำระค่าเสียหายแทน ดังนั้นก่อนที่ธนาคารพาณิชย์จะให้การรับรองหรือค้ำประกันแก่ลูกค้ารายใด ธนาคารก็จะต้องสำรวจฐานะและประวัติของลูกค้ารายนั้นเสียก่อน และอาจเรียกหลักประกันทำนองเดียวกันกับการให้กู้ยืมและให้เครดิตเพื่อลดความเสี่ยงภัยจากความเสียหายที่อาจเกิดขึ้นภายหลัง

12. การตรวจสอบธุรกิจต่างประเทศ

ธุรกิจต่างประเทศ (Foreign Business) เป็นธุรกิจที่สำคัญประเภทหนึ่งของการประกอบการธนาคารพาณิชย์ ทั้งนี้เพราะไม่เพียงแต่เป็นธุรกิจที่ก่อให้เกิดรายได้แก่ธนาคารทางหนึ่งเท่านั้น แต่ยังเป็นการส่งเสริมและอำนวยความสะดวกแก่ลูกค้าในการติดต่อค้าขายกับต่างประเทศ อันมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจของประเทศอีกด้วย งานของฝ่ายธุรกิจต่างประเทศเป็นงานที่เกี่ยวข้องกับเงินตราต่างประเทศ (Foreign Exchange) สำหรับธนาคารขนาดใหญ่ ถือว่างานฝ่ายนี้เป็นเสมือนธนาคารอีกธนาคารหนึ่ง (A Bank within A Bank) เนื่องจากมีการรับฝากเงิน การให้กู้ยืมและให้เครดิต การกู้ยืมรวมทั้งบริการด้านอื่น ๆ เช่น การโอนเงิน การเรียกเก็บเงินตามตั๋ว และการออกหนังสือค้ำประกัน เป็นต้น

โดยทั่วไปธุรกิจต่างประเทศของธนาคารพาณิชย์ ได้แก่ การดำเนินงานด้าน
ต่าง ๆ ต่อไปนี้

- 1) การฝากเงิน ณ ธนาคารในต่างประเทศ
- 2) การรับเงินฝากของธนาคารต่างประเทศ
- 3) การออกเลตเตอร์ออฟเครดิต
- 4) ตัวแลกเปลี่ยนตามเลตเตอร์ออฟเครดิต
- 5) ทริสตีรีซีท
- 6) การกู้ยืมจากต่างประเทศ
- 7) การค้าประกันเพื่อการนำสินค้าออกจากท่าเรือ
- 8) การให้กู้ยืมเพื่อจัดซื้อสินค้าและเตรียมส่งสินค้าออก
- 9) การเรียกเก็บเงิน
- 10) การซื้อขายเงินตราต่างประเทศล่วงหน้า

13. การตรวจสอบรายได้ รายจ่าย และกำไร

ในรอบปีหนึ่ง ๆ ธนาคารพาณิชย์โดยทั่วไปจะทำการ ปิดบัญชี เพื่อที่จะ
ทราบถึงผลการดำเนินงานเป็นระยะ ๆ ในการปฏิบัติทุกธนาคารที่เปิดดำเนินงานใน
ประเทศไทย จะปิดบัญชีปีละ 2 ครั้ง ก็องงวดครึ่งปีแรก เมื่อสิ้นเดือนมิถุนายน และงวด
ครึ่งปีหลัง เมื่อสิ้นเดือนธันวาคม เว้นแต่สาขาธนาคารพาณิชย์ที่จดทะเบียนในต่างประเทศ
บางธนาคารที่ต้องใช้งวดการบัญชีให้สอดคล้องกับของสำนักงานใหญ่ในต่างประเทศก็อาจ
จะใช้งวดการบัญชีแตกต่างกันออกไป การดำเนินงานของธนาคารพาณิชย์ในแต่ละงวดการ
บัญชีจะมีผลกำไรหรือขาดทุนเพียงใด ขึ้นอยู่กับรายได้และรายจ่ายของธนาคารในงวด
การบัญชีนั้น อย่างไรก็ตามการตรวจสอบรายได้ รายจ่าย และกำไร เพื่อจะวินิจฉัยผล
งานโดยใช้งวดการบัญชีในรอบ 1 ปี หรือ 1 งวด เป็นเครื่องวัดนั้นย่อมไม่ชัดเจน ปกติ
จะใช้ตัวเลขเปรียบเทียบอย่างน้อย 3 ปีขึ้นไป

รายได้ส่วนใหญ่ของธนาคารพาณิชย์ได้แก่ ดอกเบี้ย และส่วนลดรับจาก-

การให้กู้ยืมและให้เครดิต ตลอดจนค่าธรรมเนียมอื่น ๆ ที่เรียกเก็บจากการให้บริการ
ลูกค้า ส่วนรายจ่ายได้แก่ ดอกเบี้ยเงินฝาก เงินเดือนค่าจ้างพนักงาน และค่าใช้จ่าย
ในการดำเนินงานโดยทั่วไป นอกจากนั้นธนาคารพาณิชย์ยังมีรายได้จากการปริวรรต
เงินตราต่างประเทศอีกด้วย

14. การตรวจสอบหุ้นและการเปลี่ยนแปลงผู้ถือหุ้น

ตามพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505 มาตรา 5 ได้
บัญญัติว่า ธนาคารพาณิชย์จะตั้งขึ้นได้ก็แต่ในรูปบริษัทจำกัด ตามประมวลกฎหมายแพ่งและ
พาณิชย์เท่านั้น การที่กฎหมายบัญญัติเช่นนั้น ก็โดยเหตุที่ว่า วิธีการในการจัดตั้งบริษัท
จำกัด ตามที่ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ได้วางข้อกำหนดไว้นั้นนับว่ารัดกุมพอควร
อันจะเป็นมาตรการควบคุมการจัดตั้งธนาคารพาณิชย์ไว้เสียชั้นหนึ่ง ก่อนที่จะใช้มาตรการ
ตามพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ควบคุมการดำเนินงานของธนาคารพาณิชย์นั้นใน
อันดับต่อไป

การจัดตั้งธนาคารพาณิชย์ในรูปบริษัทจำกัดก็เช่นเดียวกับการจัดตั้งบริษัท
ในธุรกิจประเภทอื่น ๆ กล่าวคือ ธนาคารพาณิชย์ตั้งขึ้นโดยแบ่งทุนเป็นหุ้น มีมูลค่าหุ้นละ
เท่า ๆ กัน ผู้ถือหุ้นเป็นเจ้าของกิจการและจะรับผิดชอบจำกัดเพียงไม่เกินจำนวนส่งใช้
ไม่ครบมูลค่าของหุ้นที่ตนถืออยู่เท่านั้น โดยทั่ว ๆ ไปหุ้นที่ธนาคารพาณิชย์ออกมักจะเป็น
หุ้นสามัญ ทั้งนี้เนื่องจากบุคคลที่จะนำเงินมาลงทุนในกิจการธนาคารพาณิชย์ ย่อมต้องการ
มีสิทธิมีเสียงในการบริหารงานของธนาคารด้วย เพื่อให้ตนจะได้รับผลประโยชน์ตอบแทน
มากที่สุด และหุ้นที่ธนาคารพาณิชย์ออกปกติจะเป็นหุ้นชนิดระบุชื่อผู้ถือหุ้น ทั้งนี้เพื่อประโยชน์
ในการควบคุมการโอนหุ้นและสิทธิการดำเนินนโยบายของธนาคาร เพราะกิจการธนาคาร
พาณิชย์ที่จดทะเบียนในประเทศไทยนั้น มักจำกัดตามกฎหมายว่า ผู้ถือหุ้นจะต้องเป็นบุคคล
ที่มีสัญชาติไทยไม่น้อยกว่าร้อยละ 75 ของหุ้นที่ออก ด้วยเหตุนี้การโอนหุ้นจากผู้ถือหุ้นเดิม
ให้แก่บุคคลภายนอกจะต้องขออนุมัติจากคณะกรรมการก่อน เพื่อที่จะพิจารณาได้ว่า ผู้รับ

โชนสมควรจะเป็นผู้ถือหุ้นของธนาคารหรือไม่

15. การตรวจสอบการประกันภัยทรัพย์สิน

ในการดำเนินการธุรกิจของธนาคารพาณิชย์นั้น ธนาคารจำเป็นต้องมีสถานที่ ยานพาหนะ และทรัพย์สินอื่นสำหรับดำเนินการ หรือสำหรับพนักงานและลูกจ้าง เพื่อ อำนวยความสะดวกในการปฏิบัติงาน ฉะนั้นเพื่อให้ความคุ้มครองหรือความปลอดภัยแก่ ทรัพย์สินดังกล่าวมิให้ของประสบต่อความสูญเสียที่อาจจะบังเกิดขึ้นจากภัยต่าง ๆ ธนาคาร จึงต้องจัดให้มีการประกันภัยไว้ ตัวอย่างได้แก่ การประกันอัคคีภัย โจรภัย และอุบัติเหตุ รถยนต์ เป็นต้น นอกจากนี้แล้วบางธนาคารยังได้คำนึงถึงความสูญเสียที่อาจจะบังเกิดขึ้น จากการปฏิบัติงานของพนักงาน ทั้งที่ จะยัง ผลกระทบกระเทือนโดยตรงแก่ธนาคารและแก่ สวัสดิการของพนักงานของตน ก็อาจจัดให้มีการประกันเงินชดเชยแก่พนักงาน เช่น การ ประกันชีวิต และการประกันอุบัติเหตุพนักงาน เป็นต้น และสำหรับบางธนาคารอาจจัดให้ มีการประกันความซื่อสัตย์ของพนักงาน เพื่อป้องกันความเสียหายที่อาจเกิดขึ้น เนื่อง จาก การปฏิบัติงานอันประมาท เลินเล่อ หรือการทุจริตของพนักงาน

การประกันภัยของธนาคารนั้น โดยปกติธนาคารมักจะจัดให้มีการประกัน ภัยไว้กับบริษัทประกัน แต่ในบางกรณีธนาคารพาณิชย์ก็อาจพิจารณาเห็นว่า ควรจะจัดทำ การประกันภัยตนเอง (Self Insurance) ด้วยวิธีการกันเงินกำไรตั้งเป็นบัญชีสำรอง เพื่อการประกันภัยตนเองก็ได้

16. การตรวจสอบการควบคุมภายในและการบัญชี

ระบบการควบคุมภายในหมายถึง แผนการจัดองค์งานให้มีการประสาน งานกัน กำหนดวิธีปฏิบัติงานต่าง ๆ และมีการสอบกันเป็นการภายในทุกขณะ เพื่อ ประโยชน์ในการควบคุมป้องกัน และคุ้มครองทรัพย์สินของกิจการ วัตถุประสงค์โดยทั่วไป ของการควบคุมภายในก็เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลในทางบัญชี ส่งเสริม -

ประสิทธิภาพในการทำงานของพนักงาน ช่วยให้มีการดำเนินงานตามนโยบายที่กำหนดไว้ และลดการทำงานผิดพลาดซึ่งอาจเกิดขึ้นจากความตั้งใจและไม่ตั้งใจของพนักงาน

ความจำเป็นของธนาคารพาณิชย์ที่จะต้องมีการควบคุมภายในเกิดขึ้นจากธุรกิจของธนาคารมีปริมาณมากมายกว้างขวาง ซึ่งมากกว่าธุรกิจของบริษัทโดยทั่วไปมาก โดยเฉพาะธุรกิจของธนาคารพาณิชย์เป็นเรื่องเกี่ยวกับเงิน หากมีการปฏิบัติงานพลาดลงไปก็จะเป็นเหตุให้เกิดความเสียหายได้ จึงจำเป็นต้องวางระเบียบการควบคุมไว้

สำหรับทางด้านการบัญชีนั้น โดยทั่วไประบบบัญชีของธนาคารพาณิชย์มีได้แตกต่างไปกับหลักการบัญชีที่บริษัทห้างร้านต่าง ๆ ได้ใช้ปฏิบัติกันอยู่ กล่าวคือ ใช้หลักการบัญชีคู่ (Double Entry System) ในการบันทึกรายการที่เกิดขึ้นประจำวัน แต่โดยที่ธุรกิจของธนาคารกว้างขวาง และรายการที่ปรากฏแต่ละวันมีมาก ธนาคารจึงมีระบบบัญชีและรูปบัญชีของตนเอง แตกต่างออกไปบ้าง เพื่อให้การลงบัญชีรวดเร็วและให้ความละเอียดถูกต้องทางรายการและตัวเลขอย่างเพียงพอ สามารถทราบถึงผลการดำเนินงานและฐานะทางการเงินอันแท้จริงได้ทุกขณะ ตลอดจนสามารถควบคุมและตรวจสอบได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถสนองความต้องการของฝ่ายบริหารของธนาคาร ให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับฐานะของธนาคารได้โดยละเอียดถี่ถ้วน เพื่อจะใช้เป็นแนวทางในการวางนโยบายของธนาคารให้มีประสิทธิภาพ

17. การตรวจสอบรายงานฉบับ

ในการควบคุมการปฏิบัติตามกฎหมาย การวิเคราะห์ฐานะการเงิน และการติดตามความเคลื่อนไหวในการดำเนินงานของธนาคารพาณิชย์ พระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505 มาตรา 23 ได้ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง มีอำนาจสั่งให้ธนาคารพาณิชย์ยื่นรายงานฉบับตามระยะเวลาและตามแบบที่กำหนด รายงานฉบับนี้เรียกว่า รายงานแบบ ข.พ. โดยธนาคารพาณิชย์จะต้องยื่นผ่านธนาคารแห่งประเทศไทย การที่กฎหมายกำหนดให้ธนาคารพาณิชย์รายงานกิจการและความเคลื่อนไหวนี้ ถือ-

เป็นหลักฐานที่ธนาคารกลางมีความจำเป็นจะกองทราบความเคลื่อนไหวของธนาคารพาณิชย์ทุกระยะ เพื่อที่จะสามารถควบคุมและสั่งการแก้ไขได้ทันการ

ปัจจุบันรายงานที่กำหนดให้ธนาคารพาณิชย์จัดส่ง มีอยู่ทั้งสิ้น 8 แบบ ดังนี้

- ช.พ.1 รายงานยอดคงหนี้สินและสินทรัพย์ ณ วันสิ้นเดือน
- ช.พ.2 รายงานเงินฝากประจำสัปดาห์
- ช.พ.3 รายงานหนี้สินและสินทรัพย์ประจำเดือน
- ช.พ.4 รายงานลูกหนี้รายใหญ่ประจำเดือน
- ช.พ.5 รายงานกำไรและขาดทุนประจำงวด 6 เดือน
- ช.พ.6 รายงานอสังหาริมทรัพย์ที่ได้จากการบังคับชำระหนี้
- ช.พ.7 รายงานธุรกรรมระหว่างธนาคารประจำสัปดาห์
- ช.พ.8 รายงานจำนวนบัญชีเงินฝากทุก 6 เดือน

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย